

تحلیل تطبیقی نیازهای فرهنگی دانشجویان دختر و پسر (مطالعه موردی: مراکز آموزش عالی استان ایلام)

حکیم بگری زاده^۱
فرزاد اسفندیاری^۲
مریم پناهی^۳

چکیده

مقاله حاضر، پیمایشی - توصیفی از نوع علی - مقایسه‌ای است که با هدف تحلیل تطبیقی نیازهای فرهنگی دانشجویان دختر و پسر مراکز آموزش عالی استان ایلام انجام شده است. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه دانشجویان دانشگاه‌های استان ایلام به تعداد ۱۶۷۱۴ نفر در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ بود که با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران و به شیوه نمونه‌گیری طبقه‌بندی، نمونه مورد بررسی به تعداد ۳۷۴ نفر تعیین شد. ابزار جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته بود که پس از اطمینان از روایی آن با بهره‌گیری از نظر متخصصان (۱۵ نفر کارشناس) و محاسبه پایایی خرده‌مقیاس‌های آن به روش آزمون مجدد و روش همسانی درونی، تکثیر شد. ابزار تجزیه و تحلیل داده‌ها، آمار توصیفی و تحلیل واریانس چندمتغیره (MANOVA) بود. یافته‌های توصیفی نشان داد که میزان نیاز فرهنگی دانشجویان دختر نسبت به دانشجویان پسر بیشتر است. نتایج تحلیل واریانس چندمتغیره نیز نشان داد که جنسیت دانشجویان، حداقل بر یکی از نیازهای فرهنگی تأثیر می‌گذارد؛ به طوری که در بین پسران و دختران، بین نیازهای ادبی - هنری و نیازهای تفریحی - ورزشی، تفاوت معناداری وجود دارد؛ اما بین میزان نیازهای دینی - مذهبی و نیازهای سیاسی - اجتماعی در بین پسران و دختران، تفاوت معناداری وجود ندارد؛ همچنین جنسیت به ترتیب به میزان ۷/۹ درصد و ۴/۶ درصد واریانس نیازهای ادبی - هنری و نیازهای تفریحی - ورزشی را تبیین می‌کند.

واژگان کلیدی: نیازهای فرهنگی، دانشجویان دختر و پسر، دانشگاه، استان ایلام.

مقاله

اتکینسون^۱ (۱۹۹۲) نیاز را عبارت از هرگونه فقدان یا کمبود احساس شده توسط فرد که مغایر با رفاه او باشد، دانسته است. در صورتی که نیاز فرد مرتفع گردد موجب افزایش رفاه و آسایش او می‌شود. هنگامی که مردم نسبت به فاصله بین وضع موجود و وضع مطلوب آگاهی پیدا کنند نسبت به وضع حال، احساس نارضایتی می‌کنند و یک نوع عدم رضایت در آنها ایجاد می‌شود. این حالت به احساس نیاز منجر می‌شود؛ به عبارتی احساس نیاز در درون فرد شکل می‌گیرد و این می‌تواند انگیزه‌ای قوی برای تلاش بیشتر در جهت رسیدن به هدف باشد (شعبانی فهمی، ۱۳۸۰: ۱۸).

در مقابل نیاز، میل افراد همواره به عنوان عنصری غریزی و بی‌اراده در مقابل عقل بشر مورد بحث بوده است. هگل رویکرد متفاوتی به میل دارد و آن را عنصری ضروری برای سوژه در فرآیند دیالکتیکی شناخت می‌داند. بر طبق نظر او وقتی سوژه از خود شناخت پیدا می‌کند، این شناخت با میل به دیگری توأم است؛ چنانکه به خودش میل دارد. میل به دیگری در فلسفه هگل، پایه اصلی خودآگاهی است. او در پدیدارشناسی از رابطه میل و خودآگاهی بحث می‌کند و بر این باور است که این دو از هم جداشدنی نیستند، چون میل سوژه همان خودآگاهی است (اصغری و همکاران، ۱۳۹۱: ۴). نیاز و میل درست را خداوند در وجود انسان قرار داده است؛ ولی باید تفاوت آنها دانسته شود و مرز بین میل و نیاز مشخص گردد تا افراد دچار اشتباه نشوند. نیاز، به احتیاج داشتن گفته می‌شود؛ ولی میل؛ یعنی احساس نیاز و کشش به سمت چیزی (همان: ۱۰).

از طرفی، آموزش عالی، محور اصلی توسعه، محل تولید و انباشت دانش و ابزار اصلی انتقال میراث فرهنگی شمرده می‌شود. سیاست ایجاد وحدت، انسجام و همگونی به نظام سیاسی و دولت خاصی محدود نمی‌شود و با توجه به اینکه آموزش عالی تأمین‌کننده منافع ملی ایران است در شکل کلی خود مورد توجه دولت‌ها بوده است. سیاست بومی‌گزینی نیز از جمله برنامه‌های دولت در دانشگاه‌هاست؛ یعنی دانشجویان مربوط به هر منطقه فقط به دانشگاه‌های منطقه و بوم خود وارد شوند و از قبولی آنها در خارج از بوم خود جلوگیری شود که این امر در آموزش عالی سبب بروز پیامدهای فرهنگی و اجتماعی خواهد شد. بومی‌گزینی در حالی مطرح می‌شود که نیازهای آموزشی در ایران، در سطح یکسانی نیست؛ بخصوص با توجه به تنوع در آموزش عالی و وجود گروه‌های مختلف قومی، ایجاد هم‌زیستی مسالمت‌آمیز میان دو مفهوم تعلقات قومی و تعلقات ملی و ارتباط منطقی بین هویت قومی و هویت ملی و اتخاذ سیاست‌های کارشناسانه و مدبرانه در آموزش عالی می‌تواند زمینه‌ساز رشد و توسعه متوازن و پایدار عوامل اجتماعی، فرهنگی و آموزشی در هر جامعه‌ای باشد (صالحی عمران و عالی شوندی، ۱۳۹۱: ۵۶-۵۴).

دانشگاه به عنوان پویاترین سازمان فرهنگی می‌تواند در سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، ارائه خدمات و فعالیت‌های فرهنگی نقش مهمی ایفا کند. همکاری با سیاست‌گذاران در تدوین خط‌مشی‌ها و راهبردهای کلان فرهنگی برای دستیابی به اهداف توسعه فرهنگی، دستیابی بیشتر مردم به کالاها و خدمات فرهنگی، همکاری و مشارکت در زندگی فرهنگی، حفظ میراث و تقویت هویت فرهنگی، از رسالت‌های مهم نظام دانشگاهی به شمار می‌رود. شرط لازم تحقق

اهداف مذکور، بر خورداری از سیاست‌های فرهنگی و برنامه‌ریزی فرهنگی است. سنجش نیازها و شناسایی اولویت نیازها مهمترین و اساسی‌ترین مرحله برنامه‌ریزی فرهنگی است که بخشی از این امر موقعی انجام می‌شود که دانشجو در دانشگاه حضور دارد. بخش مهمی از نیازهای فرهنگی دانشجویان، معانی، ارزش‌ها، هنجارها، نگرش‌ها و آگاهی‌هایی هستند که به زندگی او جهت می‌دهند. نیازهای جسمی انسان بیشتر در طبیعت او (غریزه) نهفته است؛ اما نحوه ظهورشان متأثر از عوامل فرهنگی و اجتماعی است (رفیع‌پور، ۱۳۶۴: ۹۶). از نظر مازلو نیازهای انسانی نوع مخصوصی از غرایز است که در حیوانات یافت نمی‌شود (مازلو، ۱۳۷۰: ۲۱۴).

نیاز امروزی بشر؛ به‌ویژه جوانان و قشر تحصیل‌کرده جامعه، نیاز فرهنگی است. اهمیت فرهنگ به حدی است که به تعبیر امام خمینی (ره) در بیانات مورخه ۱۳۵۹/۱/۲۹، هویت و موجودیت اساسی یک ملت را فرهنگ آن ملت تعریف می‌کند. مقام معظم رهبری، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (۱۳۷۶) که خود یکی از نظریه‌پردازان حوزه فرهنگ به شمار می‌روند می‌فرمایند: «فرهنگ هر جامعه، ملت و انقلابی به مجموعه دستاوردهای ذهنی آن جامعه گفته می‌شود که شامل دانش، اخلاق، سنت، ادب و همه چیزهایی است که از آنها سرچشمه می‌گیرد؛ به طور کلی ذهنیت حاکم بر یک جامعه به معنای وسیع آن، فرهنگ آن جامعه را تشکیل می‌دهد؛ اعم از اینکه ذهنیت از درون خود آن جامعه جوشیده و فرآورده تجربیات و اندیشه‌های خود آن جامعه باشد یا اینکه از خارج به آن جامعه راه یافته و رنگ آن جامعه را گرفته و با زوایای دیگری از فرهنگ آن جامعه آمیخته شده باشد». دانشگاه در حال حاضر، علاوه بر ارائه آموزش پیشرفته به مستعدترین جوانان و تربیت نیروی انسانی متخصص و ماهر و توسعه علم و پژوهش، رسالت تربیت اجتماعی و فرهنگی دانشجویان را نیز بر عهده دارد (عباس‌زادگان و ترک‌زاد، ۱۳۷۹: ۱۹؛ فتحی و اجارگاه، ۱۳۷۵: ۲۳).

دانشجو سمبل نشاط، حرکت و بالندگی است. وی به فضای آموزشی دانشگاه وارد می‌شود که در این سیستم آموزشی رسمی، برنامه‌هایی مدون و از پیش تعیین شده برای تحصیل وی فراهم شده است. مسلماً همه اوقات دانشجو به مطالعه و تحصیل نمی‌گذرد و اوقات فراغتی خواهد داشت که باید به نحو مطلوب و بهینه‌ای برای آن برنامه‌ریزی شود. دانشجو، پرنشاط و بنا به خاصیت جوانی، پرتوقع است، هر روز خواهان سخن تازه و اقدام بهتری است و برنامه‌هایی که برای او اجرا می‌شود خیلی زود برایش رنگ می‌بازند و به کهنگی می‌زنند و دوست دارد هر روز چیز جدیدی ببیند. اشاعه علم و ادب و فرهنگ از جمله وظایف مهم دانشگاه‌هاست که سهم مؤثری در نظام فرهنگ‌پذیری جامعه ایفا می‌کنند. جامعه‌پذیری و انتقال ارزش‌ها و هنجارها را می‌توان از جمله مهمترین کارکردهای فرهنگی دانشگاه‌ها دانست. در برخی از مطالعات انجام‌شده نیز به رویکردها و نیازهای فرهنگی دانشجو پرداخته شده است (برقی و قصاب‌زاده، ۱۳۹۹: ۵۳۲؛ امام‌جمعه، ۱۳۹۵: ۱۶۳؛ رضایی و رضایی، ۱۳۹۰: ۱۴۹).

از این‌رو، پدیده نیاز فرهنگی با توجه به بافت جمعیتی چندقومی و به شدت متأثر از ارزش‌های سنتی، طایفه‌ای و قبیله‌ای، می‌تواند برای جامعه جوان و در حال گذار، مسئله‌ساز و مهم باشد؛ لذا این پژوهش در نظر دارد به ارزیابی و مقایسه نیازهای فرهنگی دانشجویان دختر و

پسر مراکز آموزش عالی استان ایلام (دانشگاه ایلام، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ایلام، دانشگاه پیام نور مرکز ایلام) پردازد. تاکنون اقدامات گوناگون و متنوعی در دانشگاه‌ها برای جذب دانشجویان و انتقال پیام‌های فرهنگی انجام شده که گاهی این اقدامات سلیقه‌ای بوده و از یک منظر به رفع نیاز پرداخته شده است و همه اقدامات در یک جهت و هدف‌دار نبوده‌اند. بعضی مواقع بدون نگرش علمی و نیازسنجی، برنامه‌ای اجرا شده است؛ ضمن اینکه مخاطب خاصی نداشته و هدف روشنی را دنبال نکرده است؛ بنابراین این پژوهش بر آن است تا ضمن شناخت نیازهای فرهنگی دانشجویان در شهر ایلام و آگاهی از تعداد آنها، به مقایسه این نیازها در بین دانشجویان دختر و پسر با رویکرد ارائه راهکارهای لازم و برنامه‌ریزی صحیح در جهت رفع آنها پردازد و به این سؤال پاسخ دهد که آیا نیازهای فرهنگی در بین دانشجویان دختر و پسر مراکز آموزش عالی استان ایلام متفاوت است؟ در این راستا فرضیه پژوهش به صورت زیر مطرح می‌شود:

- نیازهای فرهنگی در بین دانشجویان دختر و پسر مراکز آموزش عالی استان ایلام تفاوت دارد.

ضرورت انجام پژوهش

اهمیت پرداختن به مسائل فرهنگی تا بدان جاست که مهم‌ترین نشانه آسیب دانشگاه‌ها ناتوانی تولید و بازتولید فرهنگی آنها شناخته شده است و این امر را عمدتاً ناشی از استیلای عامل سیاسی بر عوامل فرهنگی دانسته‌اند. انقلاب اسلامی ایران را انقلاب ارزشی یا فرهنگی قلمداد می‌کنند؛ انقلابی که قصد تغییر ارزش‌ها و ساختن دنیای جدید را داشته و دارد. در چنین جامعه‌ای، دانشگاه به عنوان یک نهاد فرهنگ‌ساز مورد توجه جدی قرار می‌گیرد و تأکید رهبران انقلاب بر اینکه اصلاح دانشگاه، اصلاح جامعه است، حاکی از اهمیت فراوان دانشگاه می‌باشد. دانشگاه اگرچه کانون قدرت نیست؛ اما کانون پرورش صاحب‌منصبان آینده کشور است؛ از این رو، هر تشکل یا نهادی سعی دارد تا با تشکیل پایگاهی در دانشگاه، گروهی از دانشجویان را به سوی خود جذب کند. فعالیت‌هایی که تحت عنوان فعالیت فرهنگی در دانشگاه‌ها انجام می‌شود عمدتاً عجولانه، فاقد برنامه و طراحی شده از جانب مقامات بالاست و به ندرت بر اساس نیاز مخاطبان طراحی می‌شود که پس از گذشت سالیان و مشاهده پیامدهای آن، به تدریج ضرورت بررسی علمی نحوه شناسایی نیازهای فرهنگی دانشجویان احساس می‌شود؛ بنابراین در این پژوهش سعی بر آن است تا به شیوه علمی به بررسی نیازهای فرهنگی دانشجویان دانشگاه‌های ایلام پرداخته شود؛ زیرا دیگر نمی‌توان به شیوه‌های سنتی و با اتکا بر نقل قول‌های پراکنده و اظهار نظرهای جانبدارانه، نیازهای فرهنگی دانشجویان را شناخت و به آنها پاسخ داد. ساماندهی فعالیت‌های فرهنگی سبب می‌شود دانشجویان اوقات فراغت خود را صرف فعالیت‌های مفید کنند و با حفظ سرزندگی و نشاط، از افتادن در ورطه آسیب‌های هولناک در امان مانند افسردگی و خمودگی دانشجویان یکی از مشکلات رو به گسترش آنهاست؛ بنابراین پرداختن به فعالیت‌های فرهنگی در دانشگاه و پیش از آن، بررسی علمی نیازهای فرهنگی کنشگران اعم از استاد، دانشجو و کارمند، نه یک امر تفننی، که ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است؛ لذا نتایج این پژوهش و پژوهش‌های مشابه می‌تواند به دستیابی جامعه به دانشگاه مطلوب کمک کند؛

دانشگاهی که بتواند به مدد امکانات فرهنگی، هم به ارتقای کیفیت آموزشی دانشجویان و هم به توسعه فرهنگی جامعه یاری رساند.

مبانی و ادبیات نظری

مفهوم نیاز

نیاز یکی از وسیع ترین و پرکاربردترین واژه‌ها در حوزه‌های مختلف علوم اجتماعی است. بررسی متون مختلف نشان می‌دهد که تعریف واحدی از نیاز ارائه نشده است و نوعی ابهام در تعریف آن مشاهده می‌شود. «تعاریف نیاز را می‌توان در طبقه‌بندی زیر خلاصه کرد: ۱- خواسته‌ها و نظرات افراد؛ ۲- نقص یا مشکل؛ ۳- فقدان یا ضرورت چیزی و ۴- فاصله یا شکاف» (فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۱: ۷۶).

یکی از متداول‌ترین تعاریف ارائه شده از نیاز، تعریف آن به عنوان خواست یا ترجیحات افراد است؛ به عبارت روشن‌تر، خواسته‌های افراد در زمینه‌های گوناگون، نیازهای آنها را تشکیل می‌دهد (سوریانو^۱، ۱۳۸۴: ۷۴). این تعریف ذهنی است و مشکلاتی در اندازه‌گیری آن وجود دارد و تعریف آن به عنوان نقص، مشکل یا مسئله، دقیق‌تر از تعریف قبلی است؛ هرچند در این تعریف نیز مشخص کردن حداقل سطح رضایت، کار دشواری است. تعریف نیاز به عنوان فقدان و ضرورت نیز مستلزم روشن کردن مفاهیم فقدان و ضرورت است (فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۱: ۱۱). کافمن و هرمن (۱۳۷۴: ۱۹) نیز نیاز را فاصله بین وضعیت موجود و وضعیت مطلوب تعریف می‌کنند که بسیاری از صاحب‌نظران این تعریف را یک تعریف عینی و قابل سنجش می‌دانند؛ زیرا تجزیه و تحلیل و اندازه‌گیری فاصله بین آنچه هست و آنچه باید باشد، غیرممکن نیست (فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۱: ۱۳). نیازهای انسان، بخصوص نیازهای فرهنگی و اجتماعی او سال‌هاست که مورد توجه محققان و اندیشمندان قرار گرفته است رفیع‌پور (۱۳۶۴: ۴۱) می‌گوید: «هرچند هسته اصلی مطالعات جامعه‌شناسی، روابط اجتماعی بوده و هست؛ اما در دهه ۱۹۸۰، نیاز به عنوان یک عنصر اساسی در جامعه بیشتر مورد توجه قرار گرفته است». نیاز از سال‌های ۱۹۳۰ در مباحث روانشناسی به کار گرفته شد و پژوهش‌هایی در خصوص جنبه‌های مختلف آن، بخصوص ارتباط آن با انگیزش انجام گرفت (بابایی، ۱۳۷۸: ۱).

نیازسنجی

عبارت نیازسنجی از دو کلمه «نیاز» و «سنجی» تشکیل شده و به معنای فرآیند سنجش نیاز است. بورتین و مریل بر این باورند که نیازسنجی به طور کلی عبارت است از: فرآیندی نظام‌دار برای تعیین اهداف، شناسایی فاصله بین وضع موجود و هدف‌ها و در نهایت تعیین اولویت‌ها برای عمل (فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۱: ۲۵). کافمن و هرمن (۱۳۷۴: ۲۰۷) می‌گویند: «نیازسنجی جزء جدایی‌ناپذیر برنامه‌ریزی استراتژیک محسوب می‌شود. طی فرآیند نیازسنجی، نیازها (فاصله آنچه هست و آنچه باید باشد) مشخص می‌شوند و بر حسب اولویت برای حذف یا کاهش آنها اقدام می‌شود. با تشخیص نیازها قبل از انتخاب هر نوع راه حل،

می‌توانیم بر میزان کارآیی و اثربخشی برنامه‌ها بیافزاییم). نیازسنجی در سه سطح می‌تواند انجام شود: ۱- نیازسنجی در سطح فراتر از کلان که بیشتر مبتنی بر ایدئولوژی‌ها و پیامدهای برنامه است؛ ۲- نیازسنجی در سطح کلان که بیشتر مبتنی بر برون‌دادهای برنامه است؛ ۳- نیازسنجی در سطح خرد که بیشتر مبتنی بر کیفیت برنامه برای مخاطبان اصلی آن است (فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۱: ۱۹). هریک از سطوح نیازسنجی در برنامه‌ریزی‌های محلی، ملی، ایالتی و منطقه‌ای کاربرد دارند و اهداف برنامه‌های استراتژیک بر مبنای آنها تدوین می‌شود؛ لذا مهمترین موضوعی که نیازسنجی دنبال می‌کند فراهم‌سازی اطلاعات برای تصمیم‌سازان و برنامه‌ریزان و آگاهی از نیازهاست که می‌تواند برنامه‌ریزی درست و دقیق را به دنبال داشته باشد. انسان‌ها نیازهای متعددی دارند که برآوردن بخش زیادی از آنها مستلزم آگاهی و برنامه‌ریزی است و نیازسنجی این مهم را به انجام می‌رساند.

نیاز فرهنگی

واژه فرهنگ در دامنه گسترده‌ای از علوم اجتماعی، مانند مردم‌شناسی، جامعه‌شناسی و روانشناسی استفاده می‌شود؛ بنابراین معانی مختلفی در رشته‌های مختلف دارد. بیشتر نویسندگان توافق دارند که فرهنگ یک اصطلاح پیچیده است و مشکل است که در قالب کلمات تعریف شود (گروسچل و دوهرتی^۱، ۲۰۰۰: ۱۳). فرهنگ بر طبق نظر لیو^۲ (۲۰۰۱) زبان، عادات تفکر، الگوهای روابط اجتماعی و بین فردی و ایده‌آل‌های مذهبی را توصیف می‌کند. آسیودو^۳ (۲۰۰۸: ۱۱۲) نیز آن را راه‌های توصیف رفتار و هنجارهای هدایتی و ارشادی می‌داند که از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود. آلن^۴ و همکاران (۲۰۰۸: ۱۲۰۵) هم فرهنگ را اشاره به الگوهای یکپارچه و منسجم از رفتار انسانی می‌دانند که شامل زبان، افکار، روابط، اقدامات، آداب، عقاید و ارزش‌هایی است که از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود.

فرهنگ از چند مؤلفه و عنصر تشکیل می‌شود که بعضی از آنها ضمنی و بعضی دیگر صریح و آشکار هستند. اکثر اوقات این عناصر به وسیله واژه‌هایی مانند رفتار، ارزش‌ها، هنجارها و مفروضات اساسی توضیح داده می‌شوند. برای ساده‌سازی این طبقه‌بندی از جلوه‌های فرهنگی، بسیاری از نویسندگان از لایه‌های یک پیاز به عنوان یک استعاره استفاده می‌کنند (گروسچل و دوهرتی، ۲۰۰۰: ۱۴). در مجموع فرهنگ زیربنای حیات جمعی انسان‌ها و ارزش‌بخش کلیه فعالیت‌های آنهاست. یکی از ویژگی‌های اساسی تمامی جوامع، اعم از ساده و پیشرفته کنونی، حضور ملموس و عینی فرهنگ در تمامی ابعاد زندگی می‌باشد که یکی از ابعاد اساسی پیوستگی و همبستگی افراد انسانی است. به کمک فرهنگ است که انسان‌ها به طور انفرادی یا دسته‌جمعی می‌کوشند تا جبر زندگی و محیط را با خواسته‌های آزادی و خرد انسانی سازگار کنند و از آن راه، زندگی و ارتباط خود را با جهان پویاتر و زیباتر سازند (احمدی و افشانی، ۱۳۸۸: ۲۲).

تنوع فرهنگی از جمله مسائل عمده‌ای است که مدیران با آن مواجه هستند. متأسفانه بیشتر مدیران به تفاوت‌های فرهنگی در مقام منبع و عامل مؤثر در ایجاد برتری رقابتی بها نمی‌دهند و با این توصیف

1. Groeschl & Doherty

2. Lu

3. Acevedo

4. Allen

که تفاوت فرهنگی مسئله مهمی نیست، ما همگی انسانیم و تنها عامل سوء تفاهم میان ما اختلاف زبان است، اگر بر تفاوت‌ها تمرکز کنیم از هدف دور می‌مانیم و ... از فکر کردن به تفاوت‌های فرهنگی و مهارت‌های لازم برای اداره آن پفره می‌روند (نیازی و گنجی، ۱۳۹۳: ۱۱).

تعریف نیاز فرهنگی، بستگی زیادی به تعریف نیاز و فرهنگ دارد. برای نیاز و فرهنگ نیز تعاریف زیادی ارائه شده است که در این میان، تعاریف فرهنگ بسیار متنوع‌ترند و توافق نظر کمتری بر سر محدوده آن وجود دارد. فرهنگ عبارت است از ارزش‌های متعلق به اعضای یک گروه معین، هنجارهایی که از آن پیروی می‌کنند و کالاهای مادی که تولید می‌نمایند. نیازهای فرهنگی، صورت‌هایی از کالاها و فعالیت‌های فرهنگی قلمداد شده است که افراد طالب آنند و به تعبیر دیگر، آن دسته از نیازهایی هستند که یکی از مظاهر و ابعاد فرهنگ در به وجود آمدن آنها دخیل بوده باشد و به نوعی در پیشبرد اهداف فرهنگی مؤثر باشد. اگر فعالیت فرهنگی، فعالیت دانسته شود که با تولید توزیع و مصرف کالا و خدمات فرهنگی سر و کار دارد، آنگاه نیاز فرهنگی، نیازی است که در حوزه تولید، توزیع و مصرف کالا و خدمات فرهنگی وجود دارد و از سوی کنشگران این حوزه احساس می‌شود یا در آینده به وجود می‌آید و احساس می‌شود (صدر، ۱۳۷۳: ۱۱۷). از طرفی، نیازسنجی فرهنگی عمدتاً ناظر بر ارزیابی و بررسی کمبودهای فرهنگی است که هم می‌تواند از طریق بررسی خواسته‌های گروه، که هم‌اکنون به آنها دسترسی ندارند، و هم بررسی میزان نیاز به آنچه در دسترس آنها قرار دارد، انجام شود (قربانی و قمری، ۱۳۸۱: ۱۳).

در ایران طبق مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی در سال ۱۳۷۱ دولت متصدی امور فرهنگی بوده است؛ اما در برنامه سوم توسعه (۱۳۸۳-۱۳۷۹) روح حاکم، روح گردش از تصدی به نظارت می‌باشد (دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۸۲). قبل از انقلاب و در واقع بعد از مشروطه، نگرش دولت‌های مختلف به مسائل فرهنگی نسبتاً ماهیت لیبرالی داشت. در همین زمان، روحانیت و روشنفکران آزادی‌خواه و رادیکال مذهبی به شدت معترض سیاست‌های لیبرال-فرهنگی دولت بودند. بعد از انقلاب اسلامی، رهبران سیاسی کشور، ناخواسته به سازوکارهای حکومتی دولت‌های شرق؛ یعنی نظریه رقیب روی آورند. از آن پس دولت در همه جلوه‌های زندگی اجتماعی - فرهنگی دخالت کرد. هرچند گذشت زمان ناکارآمدی این سیاست را به طور کامل نشان داد و دولت را مجبور کرد برای حفظ حقانیت خویش به اقدامات نمایشی و تصنعی دست بزند. گذشت زمان و پدیده‌هایی چون: فرار مغزها، کندی مسیر تحولات اجتماعی، وازدگی رو به تزاید جوانان در فرهنگ خودی و ...، دولت‌مردان را به دو دسته تقسیم کرد: گروهی که در همراهی با اندیشمندان مدرن دموکرات با حفظ ارزش‌های ملی مذهبی، به بازبینی شناخت خویش از انقلاب پرداختند (نواندیشان دینی) و گروهی دیگر که مخالف هرگونه قرائت نوین از سنت بومی مذهبی بودند. سنتی‌های مذهبی در حال حاضر دو دیدگاه ناسازگار درباره سیاست‌گذاری فرهنگی در کشور دارند: دیدگاه اول که دولت را مکلف به ایجاد یک جامعه دینی می‌داند، بیشترین توجه را به تولیدکننده کالای فرهنگی دارد و به نام الگوی اقتدارگرایانه شناخته می‌شود. دیدگاه دوم که با نام الگوی دموکراتیک در مقابله با دیدگاه اول شکل گرفته است، دولت را فراهم‌کننده فرصت‌ها و امکانات برای شکوفایی خلاقیت عمومی می‌داند و هیچ نقش مداخله‌گری برای دولت در ساماندهی محتوایی ارزش‌های فرهنگی قائل نمی‌شود. صورت‌بندی

پیشینه موضوع

نوعی هویت جمعی مقدس که متضمن خیر و مصلحت عمومی باشد، بنیاد اساسی روایت اصولگرا است. ارزش‌ها و هنجارها معرفی می‌شوند و جامعه با استفاده از ابزارهای تربیت، نظارت و تولیدات فرهنگی به سوی یک جامعه متحد پیش می‌رود (نیازی و گنجی، ۱۳۹۳: ۱۳).

برقی و قصابزاده (۱۳۹۹) در پژوهشی با هدف بررسی نیازهای فرهنگی دانشجویان دانشگاه شهید مدنی آذربایجان بر روی یک نمونه ۳۸۷ نفری (۳۳۵ دانشجو، ۶۶ هیئت علمی و ۵۲ کارمند) نشان دادند که از دیدگاه دانشجویان، اعضای هیئت علمی و کارمندان، نیازهای فرهنگی دانشجویان عبارتند از: نیازهای مذهبی، ملی، اجتماعی، سیاسی، هنری، ورزشی، هنری - آموزشی، علمی - آموزشی، نیازهای معطوف به آزادی قلم و بیان و نیازهای معطوف به جلب توجه و احترام. از دیدگاه آنها به ترتیب، نیاز هنری، نیازهای معطوف به جلب توجه و احترام و نیاز ملی در اولویت هستند. معاونت فرهنگی جهاد دانشگاهی واحد خراسان رضوی (۱۳۹۹) در یک طرح تحقیقاتی با هدف بررسی نیازهای فرهنگی دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد با انتخاب یک نمونه ۴۰۰ نفره از دانشجویان نشان داد که: ۱- میزان وقوف دختران دانشجو به نیازهای فرهنگی بیشتر از پسران است؛ ۲- واحد فرهنگی جهاد دانشگاهی و انجمن اسلامی دانشجویان همسویی بیشتری با تمایلات و اندیشه‌های دانشجویان دارند؛ ۳- مقایسه کلی دختران و پسران دانشجو نشان داد که ۲۱ مورد از نیازهای فرهنگی دختران در مرتبه اول و دوم قرار دارد؛ حال آنکه این رقم در نزد پسران ۹ مورد است و نیازهای فرهنگی مرتبه سوم دختران ۵۵ مورد است؛ در حالی که نیازهای فرهنگی مرتبه سوم پسران ۵۰ مورد می‌باشد؛ به طور کلی، نیازهای فرهنگی در نزد دختران دانشجو در مقایسه با پسران از شدت بیشتری برخوردار است. در یک ارزیابی کلی می‌توان گفت از مجموع ۸۹ نیاز فرهنگی مورد بررسی در این پژوهش، نیازهای علمی - آموزشی، فرهنگی و هنری، نیاز به آگاهی سیاسی و دینی، نیازهای معطوف به جلب توجه و احترام و نیاز به آزادی بیان و قلم از اولویت و ضرورت بیشتری برخوردارند. قجاوند و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با هدف شناسایی و ارائه مدل سنجش نیازهای فرهنگی دانشجویان با روش مطالعه ترکیبی (کمی و کیفی) و با روش نمونه‌گیری هدفمند، ۹۱۰ نیاز فرهنگی در قالب ۴۸ طبقه و ۱۷ خوشه استخراج کردند که بار عاملی همه خوشه‌ها بالاتر از ۰/۵ بوده و مدل برازش مناسبی داشته است. امام‌جمعه (۱۳۹۵) در پژوهشی با هدف بازشناسی جامعه‌شناسی نیازهای فرهنگی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی اراک نشان داد که در میان آنها نیازهای تفریحی در مرتبه اول، نیازهای ورزشی در مرتبه دوم، نیازهای آموزشی در مرتبه سوم، نیازهای پژوهشی در مرتبه چهارم، نیازهای اجتماعی در مرتبه پنجم، نیازهای مذهبی در مرتبه ششم و نیازهای هنری در مرتبه هفتم قرار دارد. بیشتر پاسخگویان نیز امکانات ارائه‌شده از سوی دانشگاه را ضعیف ارزیابی نموده‌اند. رضایی و رضایی (۱۳۹۰) در پژوهشی با هدف شناسایی نیازهای فکری و فرهنگی دانشجویان بسیجی؛ همچنین بررسی تفاوت نیازهای آنان با توجه به متغیرهای سن، جنس، تحصیلات و ... با مطالعه مبانی نظری تحقیق، رهنمودهای مقام معظم رهبری و پژوهش‌های گذشته در خصوص نیازهای فکری و فرهنگی دانشجویان و مصاحبه با مسئولان بسیجی، استادان

دانشگاه و روحانیان نشان دادند که نیازهای دانشجویان عبارتند از: نیازهای فکری، نیازهای عام فرهنگی (هنری و ادبی، ورزشی و تفریحی، سیاسی، اجتماعی، صنفی و دینی و مذهبی) و نیازهای خاص فرهنگی که وزن و اهمیت شاخص‌های مربوط به هر کدام از آنها در مقاله آمده است. در این مقاله با توجه به عدم انطباق وضعیت موجود و وضعیت مورد انتظار نیازها، پیشنهاد می‌شود برای کاهش این شکاف، برنامه‌ریزی‌های مناسبی انجام شود. اسماعیلی و ربیعی (۱۳۸۷) در پژوهشی با هدف سنجش نیازهای فرهنگی - اجتماعی دختران دانش‌آموز شهر اصفهان، با انتخاب نمونه ۵۰۲ نفری از دانش‌آموزان دختر مقطع راهنمایی و متوسطه این شهر، به شناسایی، گروه‌بندی و سطح‌بندی انواع نیازهای آنان پرداختند و نشان دادند که نیازهای عاطفی - روانی در مرتبه اول، نیازهای اجتماعی در مرتبه دوم، نیازهای اقتصادی در مرتبه سوم و نیازهای فرهنگی در مرتبه چهارم قرار دارند. دختران نوجوان شرکت در فعالیت‌های تفریحی (اردو و مسافرت) را گزینه اول نیازهای فراغتی خود اعلام کرده‌اند. خانواده مهم‌ترین مرجع دختران است؛ لذا تمایل دارند بیشتر از سوی خانواده‌ها مورد توجه قرار گیرند؛ به بیان دیگر برای آنان همدلی و برقراری روابط صمیمانه نسبت به تزریق پول و تأمین امکانات، بیشتر در اولویت است.

با مرور مبانی نظری و پیشینه موضوع، این مطالعه به عنوان سنجش و مقایسه، نیازهای فرهنگی دانشجویان را در ۴ مقوله؛ شامل نیازهای تفریحی - ورزشی، نیازهای ادبی - هنری، نیازهای تربیتی، سیاسی - اجتماعی و نیازهای مذهبی - دینی طبقه‌بندی کرده است.

روش‌شناسی پژوهش

روش

روش پژوهش حاضر پیمایشی - توصیفی از نوع علی - مقایسه‌ای است. جامعه آماری پژوهش را کلیه دانشجویان دختر و پسر دانشگاه‌های استان ایلام (دانشگاه ایلام، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ایلام، دانشگاه پیام نور مرکز ایلام) در تمام رشته و ورودی‌ها تشکیل می‌دهند که با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی گزینش شده‌اند. رقم آماری این جمعیت، ۱۶ هزار و ۷۱۴ نفر است که از طریق فرمول نمونه‌گیری ککران، تعداد ۳۷۴ نفر از آنان مورد تحقیق قرار گرفتند. نمونه آماری (۲۳۶ دختر و ۱۳۸ پسر) نیز با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تعیین شد. در نمونه‌گیری طبقه‌ای، واحدهای جامعه مورد مطالعه در طبقه‌هایی که از نظر صفت متغیر همگن‌تر هستند گروه‌بندی می‌شوند تا تغییرات آنها در درون گروه‌ها کمتر شود؛ سپس از هر یک از طبقه‌ها تعدادی نمونه انتخاب می‌شود. پژوهشگر با توجه به موضوع تحقیق، روش تحقیق مورد نظر، امکانات و سرعت زمانی دستیابی به اطلاعات، برای گردآوری اطلاعات از فن پرسشنامه باز و بسته استفاده کرد. پرسشنامه ارائه شده دارای عناوینی همچون: هدف، نحوه تکمیل، عبارات، مقیاس مورد نظر، نحوه امتیازبندی و تفسیر نتایج می‌باشد. یک آزمون خوب باید از تعدادی ویژگی مطلوب، مانند سهولت اجرا، عملی بودن، سهولت تعبیر و تفسیر، روایی و پایایی برخوردار باشد. پس از اطمینان از روایی پرسشنامه با بهره‌گیری از نظر متخصصان (۱۵ نفر کارشناس) و محاسبه پایایی آن به روش آزمون مجدد و روش همسانی درونی، پرسشنامه تکثیر شد و مورد بهره‌برداری قرار گرفت؛ در نهایت به علت مخدوش بودن ۲۲ مورد از پرسشنامه‌ها،

در تحلیل نهایی، ۳۵۰ پرسشنامه (۲۲۹ دختر و ۱۲۱ پسر) تجزیه و تحلیل شد.

ابزار

در این پژوهش برای گردآوری داده‌ها بر اساس پرسشنامه محقق‌ساخته، ۶۰ گویه (سؤال) در قالب ۴ نیاز که عبارتند از: نیازهای ادبی - هنری (۱۸ گویه)، نیازهای دینی - مذهبی (۱۹ گویه)، نیازهای سیاسی - اجتماعی (۱۱ گویه) و نیازهای تفریحی - ورزشی (۱۲ گویه) بر اساس طیف ۴ گزینه‌ای لیکرت (زیاد، کم، متوسط و هیچ با نمرات ۰، ۱، ۲، ۳) تنظیم شد (جدول شماره ۱). جهت تعیین قابلیت اعتماد خرده‌مؤلفه‌ها نیز از روش آلفای کرونباخ و برای تعیین اعتبار سازه از روش تحلیل عاملی تأییدی استفاده گردید که نتایج آن در جدول شماره (۲) ارائه شده است.

جدول شماره (۱). خرده‌مقیاس‌ها و گویه‌های ابزار پژوهش

خرده‌مقیاس‌ها	گویه‌ها
نیازهای ادبی - هنری	برپایی نمایشگاه آثار هنری دانشجویان (خط، نقاشی، طراحی و ...); برپایی نمایشگاه آشنایی با فرهنگ و هنر اقوام و ملل گوناگون; برگزاری جشنواره/ فستیوال فیلم و تئاتر دانشجویی; برگزاری جشنواره/ فستیوال فیلم‌های برگزیده داخلی و خارجی; برگزاری جلسات نقد و بررسی فیلم‌های ایرانی با حضور کارگردانان; برگزاری جلسات نقد و بررسی شعر دانشجویی; برگزاری جلسات نقد و بررسی اشعار شعرای معاصر با حضور صاحب‌نظران; برگزاری جلسات نقد و بررسی قصه‌نویسی دانشجویان; برگزاری جلسات نقد و بررسی داستان‌نویسی معاصر با حضور صاحب‌نظران; تشکیل کانون فیلم و تئاتر; تشکیل کانون طراحی، نقاشی و خوشنویسی; تشکیل کانون آموزش مجسمه‌سازی و سفالگری; تشکیل کانون آموزش موسیقی; برگزاری کنسرت موسیقی سنتی ایران; برگزاری کنسرت موسیقی پاپ; برگزاری کنسرت موسیقی محلی و بومی; برگزاری مراسم بزرگداشت هنرمندان و ادیبان برجسته کشور; برگزاری سمینارهای هنری (فلسفه هنر و ...)
نیازهای دینی - مذهبی	برگزاری مسابقه، جشنواره و نمایشگاه (دینی - هنری); برگزاری مسابقات حفظ و قرائت قرآن; برگزاری مسابقات تفسیر و ترجمه قرآن; برگزاری اعیاد و جشن‌های مذهبی به شیوه رایج; برگزاری مراسم شبی با قرآن با حضور قاریان داخلی و خارجی; برگزاری مراسم دعا در دانشگاه; برگزاری مراسم سوگ و عزا در دانشگاه; برگزاری سمینار و میزگرد پیرامون ابعاد گوناگون دین (فلسفی، ادبی، اقتصادی و ...); برگزاری سمینار و میزگرد نقد و بررسی اندیشه‌های دینی متفکران و روشنفکران معاصر; برگزاری مناظره میان روشنفکران و عالمان دینی; برگزاری جلسات آشنایی با ادیان زنده جهان; برگزاری جلسات کالبدشکافی مذاهب اسلامی; ایجاد سایت اینترنتی گفتگوی آزاد دینی; برگزاری جلسات تفسیر قرآن; برگزاری جلسات تفسیر نهج‌البلاغه و ادعیه ائمه علیهم‌السلام; برگزاری دوره‌های آموزشی اصول عقاید و احکام; برگزاری دوره‌های آموزش صوت و لحن قرآن، تواشیح و سروردهای مذهبی; برگزاری اردوهای زیارتی; تأسیس انجمن دانشجویی پژوهش‌های دینی
نیازهای سیاسی - اجتماعی	برگزاری سمینار نقد و بررسی تحولات سیاسی روز، انرژی هسته‌ای، رابطه با آمریکا، عملکرد قوا و ...; برپایی تریبون آزاد سیاسی - دانشجویی (تریبون دانشجویی); ایجاد ایستگاه روزنامه‌خوانی در انجمن‌های علمی و محل‌های پر رفت‌وآمد; برگزاری جلسات مفاهیم و اصطلاحات سیاسی; برگزاری جلسات نقد و بررسی مبانی نظام سیاسی ایران (نظریه ولایت فقیه، قانون اساسی، روابط قوای سه‌گانه); برگزاری جلسات نقد و بررسی مبانی نظام سیاسی غرب; برگزاری جلسات نقد و بررسی مبانی نظام سیاسی اسلام; برگزاری جلسات مناظره و بحث و گفتگوی سیاسی با حضور مسئولان تشکلهای سیاسی; برگزاری جلساتی پیرامون سیر تحولات سیاسی - اجتماعی تاریخ معاصر; انتشار نشریه سیاسی - اجتماعی دانشجویی; تقویت امکانات تشکلهای سیاسی دانشجویی
نیازهای تفریحی - ورزشی	برگزاری المپیاد و مسابقات علمی در هر رشته; برگزاری المپیاد و مسابقات ورزشی; تشکیل ترم تابستان برای همه درس‌ها; برگزاری کنکور آزمایشی کارشناسی ارشد و دکترا; برگزاری اردوهای علمی; برگزاری سمینار پیرامون روابط استاد و دانشجو; برپایی نمایشگاه‌های تخصصی کتاب در هر نیمسال تحصیلی; ایجاد کافی‌نت و تسهیلات استفاده از اینترنت; آموزش اینترنت با هزینه مناسب; آموزش نرم‌افزارهای مختلف با هزینه مناسب; آموزش زبان انگلیسی در سطوح مختلف با هزینه مناسب

جدول شماره (۲). نتایج پایایی و مشخصه‌های برازندگی تحلیل عاملی تأییدی خرده مؤلفه‌ها

نتایج پایایی				خرده‌مقیاس‌ها		
نتیجه	سطح مطلوب	پایایی	تعداد گویه‌ها			
تأیید	بیشتر از ۰/۷۰	۰/۷۵۴	۱۸	نیازهای ادبی-هنری		
تأیید	بیشتر از ۰/۷۰	۰/۷۸۴	۱۹	نیازهای دینی-مذهبی		
تأیید	بیشتر از ۰/۷۰	۰/۷۷۳	۱۱	نیازهای سیاسی-اجتماعی		
تأیید	بیشتر از ۰/۷۰	۰/۷۸۷	۱۲	نیازهای تفریحی-ورزشی		
نتایج تحلیل عاملی تأییدی						
شاخص	χ^2/df	RMSEA	NFI	CFI	GFI	AGFI
میزان	۲/۷۱۴	۰/۰۷۳	۰/۸۹۱	۰/۹۲۱	۰/۸۹۳	۰/۸۹۰
سطح مطلوب	کمتر از ۳	کمتر از ۰/۰۸	نزدیک و بیشتر از ۰/۹۰			
نتیجه	تأیید	تأیید	تأیید			

جدول شماره (۲) نشان می‌دهد که میزان پایایی نیازهای فرهنگی بین ۰/۷۵ تا ۰/۷۹ می‌باشد که نشان‌دهنده اعتبار پایایی و روایی مناسب تک تک نیازهای فرهنگی است. مدل تحلیل عاملی تأییدی برازش شده مقیاس نیازهای فرهنگی، با شاخص نسبت مجذور خلی به درجه آزادی (χ^2/df) دارای مقدار ۲/۷۱۴ است که در حد مطلوب و کمتر از میزان ۳ و برای اعتبار مدل، مناسب و قابل قبول می‌باشد؛ همچنین، مقدار شاخص جذر برآورد واریانس خطای تقریب (RMSEA) با مقدار ۰/۰۷۳ و کمتر از سطح مطلوب ۰/۰۸ است که خطای معقول در جامعه را نشان می‌دهد؛ به همین ترتیب، مقادیر اندازه‌های برازندگی شاخص‌های نیکویی برازش (NFI)، نیکویی برازش تعدیل شده (CFI)، برازندگی تطبیقی (GFI) و نرم شده برازندگی (AGFI)، نزدیک و بزرگتر از مقدار پذیرش ۰/۹۰ است که در سطح مطلوب می‌باشد و مقادیری مناسب محسوب می‌شوند؛ از این رو، مدل تحلیل عاملی تأییدی برازش شده، توسط داده‌های پژوهش در سطح مناسبی، مقیاس نیازهای فرهنگی را تأیید کرده و برای تبیین ابعاد آن، مدلی مناسب محسوب می‌شود؛ بنابراین کلیه گویه‌های (سوالات) به کار گرفته شده در تحقیق، قدرت ساخت سازه مورد نظر را برای ابعاد مدل مورد نظر داشته‌اند و با توجه به مشخصه‌های برازندگی و ضرایب آلفای کرونباخ گزارش شده، ابزار گردآوری داده‌ها دارای ویژگی‌های فنی (قابلیت اعتماد و اعتبار) در سطح بسیار خوبی است.

برای تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش از شاخص‌های آمار توصیفی همچون: فراوانی (تعداد)، درصد، میانگین و انحراف معیار و در تحلیل‌های استنباطی از آزمون نرمالیت، آزمون همبستگی پیرسون و تحلیل واریانس چندمتغیره استفاده شده است. لازم به ذکر است که از آزمون نرمالیت برای بررسی نرمال مؤلفه‌های نیاز فرهنگی، از آزمون همبستگی پیرسون جهت بررسی رابطه و همبستگی بین نیازها و از تحلیل واریانس جهت مقایسه همزمان همه نیازهای فرهنگی در بین دانشجویان دختر و پسر استفاده گردیده است.

تحلیل یافته‌ها

نتایج توصیف متغیرهای زمینه‌ای نمونه پژوهش حاضر در جدول شماره (۳) گزارش شده است.

جدول شماره (۳). نتایج توصیف (تعداد و درصد) متغیرهای زمینه‌ای نمونه پژوهش

شاخص آماري	جنسیت		رشته تحصیلی			نوع سکونت
	مرد	زن	علوم انسانی	علوم پایه	فنی و مهندسی	
تعداد	۱۲۱	۲۲۹	۱۸۷	۹۲	۷۰	۳۲۸
درصد	۳۴/۶	۶۵/۴	۵۳/۴	۲۶/۴	۲۰/۲	۹۳/۷
عضویت در تشکل‌های دانشجویی						
شاخص	علمی	سیاسی	صنفي	هنری	دینی	ورزشی
تعداد	۱۹۲	۱۴	۰	۱۸	۶	۹۰
درصد	۵۴/۹	۴/۰	۰	۵/۱	۱/۷	۲۵/۷

جدول شماره (۳) نشان می‌دهد که بیشترین جنسیت نمونه پژوهش (۶۵/۴ درصد)، زن؛ بیشترین رشته تحصیلی (۵۳/۴ درصد)، علوم انسانی؛ بیشترین نوع سکونت (۹۳/۷ درصد)، بومی و بیشترین عضویت (۵۴/۹ درصد) در تشکل‌های علمی است. جدول شماره (۴) نتایج توزیع میانگین نیازهای فرهنگی دانشجویان را بر حسب جنسیت نشان می‌دهد.

جدول شماره (۴). نتایج توزیع میانگین دانشجویان بر حسب جنسیت

نیازهای فرهنگی	پسران		دختران	
	SD	M	SD	M
ادبی - هنری	۰/۸۷۶	۲/۳۴	۰/۶۲۱	۲/۶۱
دینی - مذهبی	۰/۶۳۶	۱/۸۱	۰/۶۴۰	۱/۸۲
سیاسی - اجتماعی	۰/۷۹۰	۰/۹۶	۰/۵۵۱	۰/۷۹
تفریحی - ورزشی	۰/۷۱۵	۱/۹۴	۰/۵۷۴	۲/۱۱
کلی	۰/۶۷۲	۱/۷۶	۰/۷۱۹	۱/۸۳

جدول شماره (۴) نشان می‌دهد که میزان نیاز ادبی - هنری، دینی - مذهبی و تفریحی - ورزشی در هر دو گروه دانشجویان دختر و پسر بالاتر از سطح متوسط قرار دارد؛ زیرا میانگین نیازها بیشتر از ۱/۵ است. از طرفی، میزان نیاز سیاسی - اجتماعی در هر دو گروه دانشجویان دختر و پسر پایین‌تر از سطح متوسط قرار دارد؛ همچنین میزان نیاز ادبی - هنری و تفریحی - ورزشی دانشجویان دختر به نسبت دانشجویان پسر بیشتر است؛ به طور کلی، نیاز فرهنگی دانشجویان دختر با میزان ۱/۸۳ از دانشجویان پسر با میزان ۱/۷۶ بیشتر است.

جدول شماره (۵). نتایج توزیع میانگین نیازهای فرهنگی دانشجویان را بر حسب نوع دانشگاه نشان می‌دهد.

جدول شماره (۵). نتایج توزیع میانگین نیازهای فرهنگی دانشجویان بر حسب دانشگاه

نیازهای فرهنگی		نیازهای ادبی - هنری		نیازهای دینی - مذهبی		نیازهای سیاسی - اجتماعی		نیازهای تفریحی - ورزشی	
SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M
دانشگاه		۱/۰۱	۰/۶۳	۰/۸۵	۱/۰۱	۰/۸۴	۰/۸۴	۰/۴۵	۰/۵۹
دانشگاه ایلام		۰/۹۵	۰/۵۸	۰/۷۴	۰/۹۲	۰/۶۷	۰/۶۷	۰/۳۷	۰/۴۷
دانشگاه آزاد اسلامی واحد ایلام		۱/۰۷	۰/۷۱	۰/۹۹	۰/۹۰	۰/۷۹	۰/۷۹	۰/۴۹	۰/۵۶

جدول شماره (۵) نشان می‌دهد که میزان نیاز ادبی - هنری، دینی - مذهبی و تفریحی - ورزشی در دانشگاه پیام نور مرکز ایلام نسبت به سایر دانشگاه‌های استان ایلام بالاتر است. از طرفی، نیاز سیاسی - اجتماعی در دانشگاه ایلام نسبت به سایر دانشگاه‌های استان در سطح بالاتری قرار دارد.

جدول شماره (۶) نتایج آزمون نرمال (کلموگروف - اسمیرنوف) نیازهای فرهنگی دانشجویان را نشان می‌دهد.

جدول شماره (۶). نتایج آزمون نرمال نیازهای فرهنگی دانشجویان

نیازهای فرهنگی	آزمون نرمال	
	آماره آزمون Z	خطا (SIG)
ادبی - هنری	۱/۴۸	۰/۰۶۵
دینی - مذهبی	۱/۳	۰/۰۸۴
سیاسی - اجتماعی	۰/۹۵	۰/۱۵۲
تفریحی - ورزشی	۱/۴۳	۰/۰۶۷
کلی	۱/۱۳	۰/۱۲۱

جدول شماره (۶) نشان می‌دهد خطای آزمون نرمال کلیه نیازهای فرهنگی، بزرگتر از معناداری ۰/۰۵ است؛ لذا با اطمینان ۹۵ درصد، توزیع این نیازها نرمال می‌باشد و در نتیجه استفاده از آزمون‌های پارامتری مجاز است.

فرضیه پژوهش: نیازهای فرهنگی در بین دانشجویان دختر و پسر مراکز آموزش عالی استان ایلام تفاوت دارد.

برای بررسی تفاوت نیازهای فرهنگی بین دانشجویان دختر و پسر از آزمون تحلیل واریانس چندمتغیره استفاده می‌شود که قبل از آن می‌بایست وابستگی بین نیازها بررسی شود. نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین نیازهای فرهنگی در جدول شماره (۷) ارائه شده است.

جدول شماره (۷). نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین نیازهای فرهنگی

نیازهای همبستگی	نیازهای ادبی - هنری	نیازهای دینی - مذهبی	نیازهای سیاسی - اجتماعی	نیازهای تفریحی - ورزشی
نیازهای ادبی - هنری	۱	۰/۴۵۳	۰/۴۴۷	۰/۴۲۱
نیازهای دینی - مذهبی		۱	۰/۴۸۴	۰/۴۳۴
نیازهای سیاسی - اجتماعی			۱	۰/۴۱۱
نیازهای تفریحی - ورزشی				۱

جدول شماره (۷) نشان می‌دهد که خطای همبستگی بین دو به دوی نیازهای فرهنگی کمتر از سطح معنا-داری ۰/۰۵ است؛ در نتیجه با توجه به علامت مثبت همبستگی‌ها، یک رابطه مستقیم و معنادار بین دو به دوی نیازهای فرهنگی وجود دارد. در این میان، همبستگی بین نیازهای دینی - مذهبی با نیازهای سیاسی - اجتماعی با مقدار ۰/۴۸۴ دارای بیشترین (قوی‌ترین) همبستگی است. نتایج آزمون ام‌باکس (Box's M) در جدول شماره (۸) نشان می‌دهد که مقدار خطای این آزمون برابر ۰/۰۹۸ است که کمتر از سطح خطای ۰/۰۵ می‌باشد؛ بنابراین فرض برابری ماتریس‌های کواریانس مشاهده‌شده بین نیازهای فرهنگی در بین پسران و دختران دانشجو مورد تأیید است.

جدول شماره (۸). نتایج آزمون ام‌باکس (Box's M) جهت پیش-فرض برابری ماتریس-واریانس - کواریانس نیازهای فرهنگی

آماره آزمون ام‌باکس (Box's M)	F	Df1	Df2	Sig.
۵۶/۳۱	۱/۲۶۹	۴۵	۴۱۲۱۳۲/۱۶	۰/۰۹۸

نتایج ارزیابی معناداری اثر چندمتغیری مؤلفه‌ها با آزمون‌های پیلائی، لاندای ویلک، هتلینگ و بزرگترین ریشه روی در جدول شماره (۹) نشان می‌دهد که میزان خطا در هر چهار آزمون برابر با ۰/۰۰۱ است که کوچکتر از ۰/۰۵ می‌باشد؛ بنابراین تفاوت نیازهای فرهنگی بر اساس هر ۴ آزمون در سطح اطمینان ۹۵ درصد تأیید می‌شود؛ یعنی حداقل در یکی از سازه‌های نیازهای فرهنگی در بین پسران و دختران دانشجو تفاوت وجود دارد؛ به عبارتی، می‌توان گفت که اثر جنسیت دانشجویان، حداقل در یکی از نیازهای فرهنگی تفاوت ایجاد می‌کند.

جدول شماره (۹). نتایج آزمون پیلائی، لاندای ویلک، هتلینگ و بزرگترین ریشه روی در تحلیل واریانس چندمتغیره نیازهای فرهنگی

نوع آزمون	مقدار	F	Hypothesis df	Error df	Sig.
پیلائی	۰/۰۸۱	۳/۳۱۱ ^b	۹/۰۰۰	۳۱۵/۰۰۰	<۰/۰۱
لاندای ویلک	۰/۱۴۱	۳/۳۱۱ ^b	۹/۰۰۰	۳۱۵۰/۰۰۰	<۰/۰۱
هتلینگ	۰/۱۰۱	۳/۳۱۱ ^b	۹/۰۰۰	۳۱۵/۰۰۰	<۰/۰۱
بزرگترین ریشه روی	۰/۰۹۱	۳/۳۱۱ ^b	۹/۰۰۰	۳۱۵/۰۰۰	<۰/۰۱

نتایج آزمون لوین در جدول شماره (۱۰) نشان می‌دهد که مقادیر خطای آزمون کلیه نیازهای فرهنگی در بین پسران و دختران کمتر از سطح ۰/۰۵ می‌باشد؛ بنابراین فرض برابری واریانس

خطاها در بین پسران و دختران از لحاظ نیازهای فرهنگی مورد تأیید است که این یافته، پایایی نتایج بعدی را نشان می‌دهد.

جدول شماره (۱۰). نتایج آزمون لوین جهت بررسی فرض برابری یا عدم برابری واریانس نیازهای فرهنگی بر حسب جنسیت

Sig.	Df _۲	Df _۱	F	نیازهای فرهنگی
۰/۹۶۰	۳۶۸	۱	۰/۰۰۳	نیازهای ادبی - هنری
۰/۰۶۴	۳۶۸	۱	۳/۴۵۵	نیازهای دینی - مذهبی
۰/۸۸۷	۳۶۸	۱	۰/۰۲۰	نیازهای سیاسی - اجتماعی
۰/۰۵۹	۳۶۸	۱	۳/۱۲۵	نیازهای تفریحی - ورزشی

جدول شماره (۱۱) نتایج اثر جنسیت بر هریک از نیازهای فرهنگی را به صورت جداگانه نشان می‌دهد. در بین پسران و دختران، بین نیازهای ادبی - هنری و نیازهای تفریحی - ورزشی، تفاوت معناداری وجود دارد؛ زیرا خطای آزمون این مؤلفه کمتر از سطح خطای ۰/۰۵ است؛ اما بین میزان نیازهای دینی - مذهبی و نیازهای سیاسی - اجتماعی در بین پسران و دختران، تفاوت معناداری وجود ندارد؛ به طوری که متغیر جنسیت به ترتیب به میزان ۷/۹ درصد و ۴/۶ درصد واریانس نیازهای ادبی - هنری و نیازهای تفریحی - ورزشی را تبیین می‌کند.

جدول شماره (۱۱). نتایج تحلیل واریانس چندمتغیره اثرات جنسیت بر نیازهای فرهنگی

نیازهای فرهنگی	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجموع مجذورات	آماره آزمون F	خطا	مجذورات
ادبی - هنری	۲۱۳۵/۴۲۶	۱	۲۱۳۵/۴۲۶	۶/۹۳۳	۰/۰۰۹	۰/۰۷۹
دینی - مذهبی	۱۵/۱۴۸	۱	۱۵/۱۴۸	۱/۶۸۸	۰/۱۹۵	۰/۰۰۵
سیاسی - اجتماعی	۸۷/۴۵۲	۱	۴۳/۹۱۹	۳/۹۵۹	۰/۰۵۱	۰/۰۰۹
تفریحی - ورزشی	۳۸/۳۲۶	۱	۳۸/۳۲۶	۵/۲۶۲	۰/۰۲۲	۰/۰۴۶

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش به منظور شناخت و مقایسه نیازهای فرهنگی دانشجویان دختر و پسر مراکز آموزش عالی استان ایلام با در نظر گرفتن ادبیات و مطالعات مرتبط با آن صورت گرفت. نتایج این تحقیق بیان‌کننده این است که میزان نیازهای ادبی - هنری، دینی - مذهبی و تفریحی - ورزشی در هر دو گروه دانشجویان دختر و پسر بالاتر از سطح متوسط قرار دارد و در مقابل میزان نیازهای سیاسی - اجتماعی در هر دو گروه دانشجویان دختر و پسر پایین‌تر از سطح متوسط است؛ همچنین میزان نیازهای ادبی - هنری و تفریحی - ورزشی دانشجویان دختر به نسبت دانشجویان پسر بیشتر است؛ به طور کلی، نیازهای فرهنگی دانشجویان دختر با میزان ۱/۸۳ از دانشجویان پسر با میزان ۱/۷۶ بیشتر است. نتایج آزمون همبستگی پیرسون نشان داد که یک رابطه مستقیم و معنادار بین دو به دوی نیازهای فرهنگی وجود دارد و در این میان، همبستگی بین نیازهای دینی -

مذهبی با نیازهای سیاسی - اجتماعی با مقدار ۰/۴۸۴ دارای بیشترین (قوی ترین) همبستگی است. نتایج ارزیابی معناداری اثر چندمتغیری نیازهای فرهنگی نیز نشان می دهد که حداقل در یکی از نیازهای فرهنگی در بین پسران و دختران دانشجو تفاوت وجود دارد؛ به عبارتی، می توان گفت که جنسیت دانشجویان، حداقل بر یکی از نیازهای فرهنگی تأثیر می گذارد؛ در نتیجه با توجه به آزمون تحلیل واریانس چندمتغیره، در بین پسران و دختران، بین نیازهای ادبی - هنری و نیازهای تفریحی - ورزشی، تفاوت معناداری وجود دارد؛ اما بین میزان نیازهای دینی - مذهبی و نیازهای سیاسی - اجتماعی در بین پسران و دختران، تفاوت معناداری وجود ندارد؛ به طوری که متغیر جنسیت به ترتیب به میزان ۷/۹ درصد و ۴/۶ درصد واریانس نیازهای ادبی - هنری و نیازهای تفریحی - ورزشی را تبیین می کند.

در تبیین نتایج این مطالعه می توان اظهار داشت که دانشجویان به مانند سایر افراد جامعه از نیازهای متعددی، همچون: نیازهای روحی و روانی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی و فرهنگی برخوردار هستند که از عمده ترین نیازهای انسانی به شمار می روند. نیاز فرهنگی نوعی نیاز است که موجب فعالیت در جهت تحقق هدفی می شود که باعث جذب کالاها و خدمات مورد نیاز می گردد و طی آن قدرت و دستورات مورد نیاز و حق و تکلیف توسط سیستم جذب می شود؛ زیرا تنوع فرهنگی لازمه زندگی انسانی است. فرهنگ جهانی فرهنگی چهل تکه است و به تعبیر کلود لوی استروس «تمدن جهانی چیزی نخواهد بود مگر ائتلاف جهان گستر فرهنگ‌هایی که هریک اصالت خود را حفظ می کند» (وحید، ۱۳۸۲: ۱۰۴). تنوع فرهنگی میراث مشترک بشری است که سرمنشأ مبادله، ابداع و خلاقیت میان انسان‌هاست و برای بشر همان اهمیتی را دارد که تنوع زیستی برای زندگان دارد. برای آنکه انسان‌ها بتوانند با فرهنگ‌های متنوع، به شیوه‌ای سازگار در کنار یکدیگر زندگی کنند از تکثرگرایی گریزی نیست (وحید، ۱۳۸۲: ۱۰۵).

همسو با نتایج این مطالعه، برقی و قصاب‌زاده (۱۳۹۹) نشان دادند که از دیدگاه دانشجویان، اعضای هیئت علمی و کارمندان، نیاز هنری، نیازهای معطوف به جلب توجه و احترام و نیاز ملی به ترتیب در اولویت هستند. تحقیق معاونت فرهنگی جهاد دانشگاهی واحد خراسان رضوی (۱۳۹۹) نیز نشان داد که نیازهای علمی - آموزشی، فرهنگی و هنری، نیاز به آگاهی سیاسی و دینی، نیازهای معطوف به جلب توجه و احترام و نیاز به آزادی بیان و قلم از اولویت و ضرورت بیشتری برخوردارند. امام‌جمعه (۱۳۹۵) نیز نشان داد که نیازهای دانشجویان عبارتند از: نیازهای فکری، نیازهای عام فرهنگی (هنری و ادبی، ورزشی و تفریحی، سیاسی، اجتماعی، صنفی و دینی و مذهبی) و نیازهای خاص فرهنگی که وزن و اهمیت شاخص‌های مربوط به هر کدام از آنها در مقاله آمده است. اسماعیلی و ربیعی (۱۳۸۷) نشان دادند که دختران نوجوان، شرکت در فعالیتهای تفریحی (اردو و مسافرت) را به عنوان گزینه اول نیازهای فراغتی اعلام کرده‌اند و خانواده مهم‌ترین گروه مرجع دختران است؛ لذا تمایل دارند بیشتر از سوی خانواده‌ها مورد توجه قرار گیرند.

این مطالعه نشان داد که بین نیازهای فرهنگی دانشجویان دختر و پسر، تفاوت معناداری وجود دارد و دانشگاه‌ها محل انجام فعالیت‌های مختلف فرهنگی و ارائه خدمات فرهنگی گوناگونی به دانشجویان است. هر ساله وزارت علوم و تحقیقات و فناوری در ردیف بودجه‌ای خود، مبلغ قابل توجهی را به برنامه‌های فرهنگی اختصاص می دهد. به لحاظ مدیریت و سازماندهی فرهنگی، ایجاد معاونت فرهنگی در دانشکده‌ها از جمله نشانه‌های توجه ویژه نظام

آموزش عالی به دانشجویان در حوزه فرهنگ است. تدابیر مدیریتی، متناسب سازی ساختار دانشگاه، اختصاص اعتبارات مالی و در نظر گرفتن منابع انسانی، به منظور انجام بهینه امور فرهنگی در دانشگاه‌هاست. اینکه تا چه حد سیاست‌ها و برنامه‌های فرهنگی دانشگاه در مسیر توسعه و ارتقای فرهنگ دانش‌پژوهان و کارکنان قرار دارد از جمله موضوعاتی است که باید به شیوه علمی بررسی شود. انجام این پژوهش و تحقیقات مشابه می‌تواند شناخت ما را از نیازهای فرهنگی دانشجویان بهبود بخشد. با انجام این مطالعه، دانش نظام‌مند جامعه علمی در مورد برنامه‌ریزی فرهنگی ارتقا می‌یابد و با استفاده از نتایج آن می‌توان برنامه‌های مناسب‌تر و با قابلیت تحقق بیشتری را برای یکی از بلندترین اقشار اجتماع (دانشجویان) تدارک دید که سرمایه‌های علمی و فرهنگی فردای ایران اسلامی هستند. آنچه پژوهشگر را وا داشت تا به این مهم بپردازد از سویی، نقش دانشجویان در نظام اداری و صنعتی کشور در آینده و از سوی دیگر، حملات بی‌امان دشمنان انقلاب به این بدنه آسیب‌پذیر از جامعه ایران اسلامی است و تصور می‌شد که هیچ درد اجتماعی مهم‌تر از این نباشد.

آگاهی از نیازهای متنوع و متعدد دانشجویان، زمینه‌ساز تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی برای پاسخ به این نیازهاست. از آنجا که این طرح می‌تواند در موارد متعدد - که به برخی از آنها در ذیل اشاره شده است - مورد استفاده مدیران و مسئولان دانشگاه در سطوح مختلف قرار گیرد، اجرای آن ضروری به نظر می‌رسد. حوزه مدیریت دانشگاه علاوه بر شناخت نیازهای فرهنگی دانشجویان دختر و پسر در مقاطع مختلف تحصیلی و در رشته‌های گوناگون آموزشی، می‌تواند بالنسبه بازخوردی از فعالیت‌ها و خدمات انجام شده داشته باشد. سیاست‌گذاران فرهنگی دانشگاه می‌توانند برنامه‌ها یا تصمیمات عملیاتی واضح‌تری را اتخاذ نمایند. مدیران برنامه‌ریزی در عرصه فرهنگ با استفاده از نتایج این پژوهش می‌توانند علاوه بر نظرات دانشجویان در مورد برنامه‌های اجرا شده، از خواسته‌ها و علایق آنها در حوزه فرهنگ نیز آگاه شوند تا بتوانند توفیق بیشتری در اجرای برنامه‌ها در آینده داشته باشند. نتایج این مطالعه می‌تواند علاقه‌مندی و احساس تعلق دانشجویان به نظام دانشگاهی را ارتقا دهد و باعث کاهش هزینه‌های اجرای فعالیت‌های فوق برنامه در درازمدت شود.

با توجه به مطالب مذکور، در جهت رفع نیازهای فرهنگی دانشجویان، با تأکید بر نقش مدیریت در مراکز آموزش عالی، موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

- برگزاری اردوهای مفید زیارتی - سیاحتی و گردش‌های علمی - فرهنگی و ورزشی متناسب با جنسیت و حتی متناسب با رشته‌های تحصیلی؛
- برپایی نماز جماعت در دانشگاه در جهت تحکیم باورهای دینی دانشجویان؛
- برگزاری سخنرانی‌های علمی - فرهنگی، سیاسی - اجتماعی، مذهبی - اخلاقی و هنری با در نظر گرفتن جنسیت و حتی رشته‌های تحصیلی دانشجویان؛
- برگزاری مراسم به مناسبت‌های گوناگون؛ همچون: اعیاد مذهبی، بزرگداشت‌های ملی و ...؛
- برگزاری مسابقات و برنامه‌های فرهنگی، همچون: کتابخوانی، قرآن و عترت، مقاله‌نویسی و شب شعر با در نظر گرفتن جنسیت و رشته‌های تحصیلی دانشجویان؛
- تشکیل کانون ازدواج با توجه به تأثیر زیاد آن در هدایت و تسهیل امر ازدواج.

الف) فارسی

- احمدی، سیدعلی و علیرضا افشانی (۱۳۸۸)، «نیازهای فرهنگی دانشجویان»، پژوهشنامه بررسی مسائل فرهنگی (۱)، ۴۶، صص ۳۳-۶۴.
- اسماعیلی، رضا و کامران ربیعی (۱۳۸۷)، «سنجش نیازهای فرهنگی-اجتماعی دختران دانش آموز شهر اصفهان»، مطالعات راهبردی زنان (کتاب زنان)، شماره ۴۱، صص ۹۷-۱۳۴.
- اصغری، محمد، محمدرضا عبدالله نژاد و انور رحمانی (۱۳۹۱)، مفهوم میل در فلسفه هگل و لکان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تبریز، دانشکده ادبیات و زبانهای خارجی.
- امام جمعه، فرهاد (۱۳۹۵)، «بازشناسی جامعه‌شناسی نیازهای فرهنگی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی اراک»، پژوهش اجتماعی، شماره ۳۱، صص ۱۶۳-۱۸۳.
- بابایی، محمود (۱۳۷۸)، نیازسنجی اطلاعات، تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران.
- برقی، عیسی جواد قصاب زاده (۱۳۹۹)، «بررسی نیازهای فرهنگی دانشجویان دانشگاه شهید مدنی آذربایجان (تبریز)»، فرهنگ و ارتقای سلامت، شماره ۱۳، صص ۵۳۲-۵۴۲.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۶)، تربیت از منظر ولایت، گر دآوری: امیرحسین بانکی پور فرد و احمد قماشچی، تهران: سلام سپاهان.
- دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، (۱۳۸۲)، اصلاح مصوبه وظایف و ارکان دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، مصوب جلسه ۱۰۱۱۲۲/https://rc.majlis.ir/fa/law/show/ https://rc.majlis.ir/fa/law/show/ ۵۲۷.
- رضایی، علی محمد و نورمحمد رضایی (۱۳۹۰)، «نیازهای فکری و فرهنگی دانشجویان بسیجی»، مطالعات راهبردی بسیج، شماره ۵۲، صص ۱۴۹-۱۸۲.
- رفیع پور، فرامرز (۱۳۶۴)، جامعه روستایی و نیازهای آن: پژوهشی در ۳۲ روستا از استان یزد، تهران: شرکت انتشار.
- سوریانو، کاویتا (۱۳۸۴)، سنجش نیازها در سازمان، ترجمه آفا زاده و تورانی، تهران: آبیژ.
- شعبانی فهمی، حسین (۱۳۸۰)، «تحلیلی بر فرآیند تعیین نیازهای آموزشی ترویجی زنان روستایی»، جهاد، شماره ۲۴۳، ۲۴۴ و ۲۴۵.
- صالحی عمران، ابراهیم و اقدس عالی شونیدی (۱۳۹۱)، «سیاست پذیرش دانشجویان بومی از چشم‌انداز همبستگی ملی»، مطالعات ملی، شماره ۲، صص ۵۳-۷۴.
- صدر، رامین (۱۳۷۳)، «گزارش دوسالانه یونسکو»، گفتگو، شماره ۵، صص ۱۱۱-۱۱۹.
- عباس زادگان، محمد و جعفر ترک زاد (۱۳۷۹)، نیازسنجی آموزشی در سازمان‌ها، تهران: شرکت انتشار.
- فتحی واجارگاه، کوروش (۱۳۷۵)، نیازسنجی در برنامه‌ریزی آموزشی و درسی، تهران: انتشارات اداره کل تربیت معلم و آموزش نیروی انسانی وزارت آموزش و پرورش.
- _____ (۱۳۸۱)، «نقد و بررسی جایگاه مطالعات نیازسنجی در فرآیند برنامه‌ریزی درسی»، علوم انسانی الزهراء، دوره ۱۲، شماره ۴۲، صص ۷۳-۱۰۴.
- قجابوند، غلامرضا، آذرقلی زاده و رضا ابراهیم زاده دستجردی (۱۳۹۸)، «مدل سنجش نیازهای فرهنگی دانشجویان»، رهبری و مدیریت آموزشی، شماره ۴۸، صص ۱۸۳-۱۹۸.
- قربانی، مریم واله قمری (۱۳۸۱)، نیازسنجی جوانان شهر کرج، طرح تحقیقاتی، کرج: اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- کافمن، راجر و جری جان هرمن (۱۳۷۴)، برنامه‌ریزی استراتژیک در نظام آموزشی، ترجمه مشایخ و بازرگان، تهران: مؤسسه فرهنگی مدرسه پرهان.
- مازلو، آبراهام اج (۱۳۷۰)، انگیزش و شخصیت، ترجمه احمد رضوانی، مشهد: آستان قدس رضوی.
- معاونت فرهنگی جهاد دانشگاهی واحد خراسان رضوی (۱۳۹۹)، بررسی نیازهای فرهنگی دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد، طرح تحقیقاتی، بانظارت و حمایت دفتر مطالعات فرهنگی جهاد دانشگاهی.
- موسوی الخمينی، روح‌الله (۱۳۵۹)، صحیفه امام، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س).
- نیازی، محسن و محمد گنجی (۱۳۹۲)، «نیازسنجی فرهنگی و اولویت‌بندی الگویی در میان شهروندان کاشانی»، مطالعات توسعه اجتماعی-فرهنگی، (۱)۲، صص ۷-۷۰.
- وحید، مجید (۱۳۸۲)، سیاست‌گذاری و فرهنگ در ایران امروز، تهران: باز.

ب) انگلیسی

- Acevedo, H., (2008), Community health needs assessment for a child health promotion program in Kyrgyzstan. *Evaluation and Program Planning*, 9-1, 74.
- Allen, B. (2008), Site selection and vehicle routing for post-disaster rapid needs assessment. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, 58-30, 101.
- Groeschl, I. F., & Doherty, H. J., (2000). The longer-term unmet needs after stroke questionnaire: Cross-cultural adaptation, reliability, and concurrent validity in a Dutch population. *Journal of Stroke and Cerebrovascular Diseases*, 275-267, (1)27.
- Lu, E. (2001). Is west really best? Social and cultural tensions international students experience having studied at British universities. *Journal of Further and Higher Education*, 87-69, 35.